

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

RD m.fl. ./ riksåklagaren ang. artskyddsbrott m.m.

(Hovrätten för Västra Sveriges dom den 11 mars 2014 i mål B 4635-13)

Högsta domstolen har förordnat att riksåklagaren ska inkomma med svarsskrivelse i målet. Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Enligt min mening finns det inte skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Åtalet

RD åtalades för artskyddsbrott. Enligt åtalet hade han uppsåtligt eller av oaktsamhet och olovligen fångat in ett flertal fridlysta huggormar och därefter hållit dem instängda på sin djurklinik med avsikt att utvinna gift ur ormarna för att sedan tillverka eget serum.

Vidare yrkades att MDAB skulle åläggas företagsbot med 50 000 kronor. I den delen påstods att RDs brott hade begåtts i utövningen av bolagets näringsverksamhet och av ställföreträdaren för bolaget.

Tingsrättens dom

Tingsrätten dömde RD för artskyddsbrott till dagsböter. Samtidigt ålades MDAB företagsbot med 25 000 kronor.

Tingsrätten utgick vid sin bedömning från RD egna uppgifter. RD uppgav i tingsrätten att han fångat tre huggormar på tomtmark och transporterat dem till djurkliniken där han förvarat dem några veckor. Efter att ha tömt eller, i något fall, försökt tömma ormarna på gift släppte han ut dem i skogsmark. RD berätt-

tade vidare att han ringt till såväl Jordbruksverket som länsstyrelsen för att försöka få information om huruvida man kan få tillstånd att förvara huggormar och tömma huggormar på gift. Han blev då hänvisad till olika myndigheter. Enligt RD fick han sedan klart för sig att det var länsstyrelsen som kunde ge sådant tillstånd.

Enligt tingsrätten hade i målet inte framkommit att RD före han fångat in huggormarna försökt skrämja bort eller flytta dem från tomtmarken till annan närlägen plats. Syftet med RDs besök på tomterna fick därmed anses ha varit att fånga in ormarna för att transportera dem till djurkliniken. Undantagsbestämmelsen i 10 § artskyddsförordningen ansågs därför inte tillämplig i målet.

Tingsrätten konstaterade att två vittnen berättat att RD känt till att det var förbjudet att samla in huggormar och förvara dem på djurkliniken. Tingsrätten fann det styrkt att RD uppsåtligen och olovligen fångat in och förvarat ormarna med avsikt att utvinna gift ur dem för att sedan försöka tillverka eget serum. Tingsrätten fortsatte enligt följande.

Vid prövningen om ett artskyddsbrott är ringa bör samtliga omständigheter beaktas. Det innebär att inte endast objektiva faktorer är av betydelse utan också om den åtalade har varit medveten om överträdelsen, vilket RD varit. Även hur personen agerat för att eventuellt få kännedom om vad som gäller har betydelse för prövningen huruvida brottet kan anses som ringa, det vill säga inte straffbart.

RD har kontaktat såväl Jordbruksverket som Länsstyrelsen i denna fråga och han måste därför ha varit väl medveten om de regler som gällde huggormar. Åklagarens vittnen talar i samma riktning.

Sammantaget har alltså gärningen begåtts uppsåtligen och kan inte anses som obetydlig i förhållande till det intresse som omedelbart skyddas genom straffansvaret. Gärningen är således inte ringa.

Eftersom gärningen begåtts i utövningen av MDAB:s näringsverksamhet av dess ställföreträdare ålade tingsrätten bolaget en företagsbot som skäligen bestämdes till 25 000 kronor.

Hovrättens dom

Efter att både åklagaren och RD överklagat ändrade hovrätten tingsrättens dom endast på så sätt att antalet dagsböter sattes ned.

Hovrätten uttalar att det straffbara handlande som läggs RD till last är att han fångat huggormar. Med övriga omständigheter som nämns i gärningsbeskrivningen avses, enligt hovrätten, att bemöta invändningar om att gärningarna var tillåtna och i övrigt att beskriva gärningens allvar. Hovrätten uttalar vidare följande.

Att RD fångade sammanlagt tre huggormar under den i åtalet angivna tiden är utrett. Enligt 29 kap. 2 b § första stycket 1 miljöbalken och 6 § artskyddsförord-

ningen (2007:845), jämte bilaga 2 till förordningen, är det straffbart som artskyddsbrott att fånga huggorm. Undantag gäller dock för sådant fångande som beskrivs i 10 § förordningen. Detta undantag avser att huggorm som påträffas på tomtmark fångas *och flyttas*, alternativt att den dödas, om det inte är möjligt att fånga ormen och det inte finns någon annan lämplig lösning. RD har i och för sig fångat ormarna på tomtmark och sedan flyttat dem. Det krävs dock ingen långtgående lagtolkning för att konstatera att undantagsbestämmelsen inte ger utrymme för att fånga ormar och att flytta dem till fortsatt fångenskap, vilket är det som RD gjorde. Eftersom undantagsbestämmelsen inte är tillämplig på RDs handlande utgjorde detta – helt enligt huvudregelns förbud mot att fånga huggorm – i objektiv mening artskyddsbrott.

Frågan om subjektiv täckning, dvs. vad RD hade uppsåt till eller var oaktsam till, avser inte mer än att han fångade huggorm. Att han hade uppsåt till detta är klart. Frågor som rör hans kännedom om straffbestämmelsen (förbudet mot att fånga huggorm och eventuella undantag från förbudet) hör inte till bedömningen av uppsåt eller oaktsamhet utan till frågan om det på grund av en s.k. straffrättsvillfarelse finns någon ansvarsbefriande omständighet i hans fall.

Hovrätten noterar att RD uppgett att han helt saknat kännedom om bestämmelserna rörande huggormar och han vidare berättat följande.

.-.- Före den första ormfångsten 2010 tog han kontakt med Länsstyrelsen Värmland för att få veta om han fick ha huggorm för att mjölka dem på gift. Han fick då höra att huggormar var ”skyddade” men han hänvisades vidare till Jordbruksverket, till Naturvårdsverket och tillbaka till länsstyrelsen igen. Under ett par dagar talade han med många personer på myndigheterna utan att få svar tills han slutligen, i telefonsamtal med en man vid Jordbruksverket, ställde frågan om det var möjligt att fånga ormar i naturen, på privat område, för vetenskapliga ändamål. Mannen svarade att han visste att det var tillåtet att fånga orm för vetenskapliga ändamål, men att det var länsstyrelsen som var ansvarig myndighet. Eftersom RD då hade ”talat med hela länsstyrelsen” utan att få svar gick han på beskedet från mannen vid Jordbruksverket.

Det telefonbesked som RD säger sig ha fått från Jordbruksverket var, om beskedet verkligen gällde just huggormar (*vipera berus*) och om det lämnades utan några förbehåll för t.ex. dispenskrav, inte riktigt. Det kan ifrågasättas om de förutsättningar som RD skall ha beskrivit för tjänstemannen verkligen var så fullständiga som förutsätts för ansvarsbefriande verkan. Någon kontroll av uppgifterna är inte praktiskt möjlig. Under alla förhållanden har det framgått att beskedet skall ha kommit från en myndighet som *inte* var ansvarig för frågan och att tjänstemannen som RD talade med påpekade detta särskilt. Att RD förlitade sig på det besked som han har beskrivit kan därför inte befria honom från ansvar.

Fråga är då om, som RD har hävdat, hans tre gärningar var att anse som ringa i miljöbalkens mening. För den frågan saknar det inte helt betydelse att han, såsom han har uppgett, försökte få veta vad det var som gällde för hanteringen av huggormar. Till skillnad från tingsrätten anser hovrätten att utredningen inte visar att RD var väl medveten om reglerna, även om han i ett tidigt skede fick veta att huggormarna var ”skyddade”. Frågan om vilka regler som gällde kan dock knappast ha varit brådskande för RD och tveklöst borde han – som avsåg att starta ett projekt för att få fram serum – ha lagt ned mer omsorg på att ta reda på det. Vidare har det varit fråga om tre fall med mer än obetydliga överträdelse av

det fångstförbud som gällde, även om inget tyder på att ormarna for illa. Hovrätten anser att det inte har varit fråga om ringa gärningar. Det saknar betydelse att Jonas Wahlström vid Skansenakvariet har fått dispens (och därmed gett en länsstyrelse möjlighet att bedöma lämpligheten i det enskilda fallet) för att fånga tio ormar i en annan del av landet.

Det sagda leder till att RD skall dömas för artskyddsbrott i tre fall.

Vad gäller frågan om företagsbot uttalar hovrätten att RDs ormfångster skedde i ett kommersiellt syfte och att brotten begicks i utövningen av näringsverksamhet av en person i ledande ställning. Det fanns därför förutsättningar för företagsbot. Några skäl att jämka beloppet ansågs inte ha framkommit.

Överklagandet till Högsta domstolen

RD och MDAB har överklagat hovrättens dom. I överklagandena anges inga yrkanden. Inte heller i den komplettering av överklagandena som senare ingetts framställs några uttryckliga yrkanden. Med hänsyn till argumentationen i kompletteringen och den hänvisning som avslutningsvis görs till de yrkanden som framställts i hovrätten kan det emellertid inte råda någon tvekan om att överklagandena avser att åtalet mot RD och talan om företagsbot mot MDAB ska ogillas.

RD och MDAB hävdar i första hand att underinstanserna gjort en felaktig tolkning av bestämmelserna i 29 kap. 2 b § första stycket 1 miljöbalken samt 6 och 10 §§ artskyddsförordningen, jämte bilaga 2 till förordningen. För det fall RD handlande är brottsligt hävdas att han fått sådana besked från myndigheterna att bestämmelsen om straffrättsvillfarelse i 24 kap. 9 § brottsbalken är tillämplig. RD har förlitat sig på ett uttalande från en tjänsteman vid Jordbruksverket som uppgett att trots att huggormar är fridlysta så är det tillåtet att fånga dem för vetenskapliga ändamål. Innan detta samtal hade länsstyrelsen hänvisat honom till Jordbruksverket och Naturvårdsverket. Visserligen uppgav tjänstemannen vid Jordbruksverket att det var länsstyrelsen som var ansvarig myndighet, men genom RDs tidigare kontakter med länsstyrelsen uppfattade han det som att de inte ansåg sig vara ansvarig myndighet. RD uppfattade inte Jordbruksverkets upplysning som att han var tvungen att ansöka om dispens hos länsstyrelsen. Han har gjort vad han kunnat för att få fram uppgifter om tillåtligheten av att fånga huggorm för att framställa serum.

Under alla omständigheter bör det vara fråga om ett ringa brott. RD har fångat huggormarna för att hjälpa djur och människor genom att försöka framställa motgift mot huggormsbett. Han har förvarat ormarna på veterinärkliniken under en till två månader och inget visar att de farit illa. Vidare har Länsstyrelsen i Stockholm gett Jonas Wahlström vid Skansenakvariet dispens att fånga tio stycken huggormar i naturen, vilket inte bedömts innebära någon fara för arten i fråga. Att RD fångat tre huggormar kan därför inte vara något som helst hot

ens mot de enskilda ormarna. RD har dessutom verkligen försökt att ta reda på vad som gällde men inte lyckats, vilket berott på okunnighet hos länsstyrelsen.

När det gäller skälen för provningstillstånd uttalas att målet rör undantagsbestämmelsen i 10 § artskyddsförordningen angående möjligheten att fånga den fridlysta arten huggorm och att det saknas prejudikat på området från Högsta domstolen.

Den rättsliga regleringen

Artskyddsbrott

Straffbestämmelsen

Enligt 29 kap. 2 b § första stycket 1 miljöbalken döms den för artskyddsbrott som med uppsåt eller av oaktsamhet bl.a. fångar djur i strid med en föreskrift om förbud som regeringen har meddelat med stöd av 8 kap. 1 §.

Straffbestämmelsen infördes genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 2007. Bestämmelsen ersatte ett antal tidigare straffbestämmelser.

Artskyddsförordningen

Enligt 8 kap. 1 § första stycket miljöbalken får regeringen meddela föreskrifter om förbud att inom landet eller del av landet bl.a. fånga vilt levande djur. Sådana föreskrifter får meddelas om det finns risk för att en vilt levande djurart kan komma att försvinna eller utsättas för plundring eller om det krävs för att uppfylla Sveriges internationella åtaganden om skydd av en sådan art.

Bestämmelsen om fridlysning av bl.a. kräldjur återfinns i 6 § artskyddsförordningen (2007:845). I 6 § 1 stadgas att det, i fråga om sådana vilt levande kräldjur som anges i bilaga 2 till förordningen, är förbjudet att i den omfattning som anges i bilagan bl.a. fånga exemplar. Av bilaga 2 framgår att den innehåller en förteckning över de arter som omfattas av fridlysning enligt bl.a. bestämmelserna i 6 § och att för varje art anges den fridlysning som gäller och det geografiska område som fridlysningen gäller i. Under rubriken "Kräldjur" återfinns arten huggorm, varvid det anges att arten är fridlyst i hela landet.

Enligt 10 § artskyddsförordningen får huggorm som påträffas på tomtmark, trots förbudet i 6 § (1) infångas och flyttas, eller (2) dödas, om det inte är möjligt att fånga ormen och det inte finns någon annan lämplig lösning.

Av 15 § artskyddsförordningen följer att länsstyrelsen, i det enskilda fallet, får ge dispens från förbuden i bl.a. 6 § som avser länet eller del av länet, om det inte finns någon annan lämplig lösning och dispensen inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde.

Ringa brott

Av 29 kap. 11 § första stycket första meningen miljöbalken framgår att det inte ska dömas till ansvar om en gärning som avses i 29 kap. 2 b § är att anse som ringa. Enligt det aktuella styckets andra mening, som tillkom den 1 januari 2007, är en gärning att anse som ringa om den framstår som obetydlig med hänsyn till det intresse som är avsett att skyddas genom straffbestämmelsen.

I propositionen till miljöbalken uttalades följande om undantaget för ringa brott i 29 kap. 11 § (prop. 1997/98:45, del 1, s. 530).

Regeringen är emellertid medveten om de svårigheter som kan vara förenade med att dra gränsen för vad som skall anses vara ringa fall och vad som skall föranleda ansvar. Det är av stor vikt att denna prövning sker omsorgsfullt. I praxis finns exempel på fall där domstolen som skäl för att anse ett brott som ringa har anfört att det inte gett upphov till några negativa miljöeffekter, trots att sådana effekter inte varit en förutsättning för straffbarhet. Ett sådant resonemang kan enligt vår mening leda till att ansvarsfrihetsregeln får en alltför vidsträckt tillämpning. Vid bedömningen huruvida en överträdelse är att bedöma som ringa måste gärningen sättas i relation till det intresse som regeln omedelbart syftar till att skydda. Om någon t.ex. underlåtit att iakttä föreskrifter om att vidta skyddsåtgärder och denna underlåtenhet är direkt förenad med straffansvar saknar det betydelse för bedömningen av om gärningen är ringa huruvida någon faktisk skada eller fara för skada uppkommit genom underlåtenheten. Det intresse som straffansvaret syftar till att ta till vara i exemplet är att föreskrivna skyddsåtgärder vidtas. Överträdelsen kan därför anses vara ringa i objektivet hänseende endast om avvikelserna från den norm som gäller enligt föreskrifterna varit obetydligt.

En sammanvägd bedömning måste alltid göras för att fastställa om en viss överträdelse är att anse som ringa och därför skall falla utanför det straffbara området. Det är regeringens uppfattning att ansvarsfrihet bör komma i fråga endast när gärningen vid en sådan bedömning framstår som obetydlig med hänsyn till det intresse som är avsett att omedelbart skyddas genom straffansvaret.

Samtidigt som den särskilda straffbestämmelsen med brottsrubriceringen artskyddsbrott infördes i 29 kap. 2 b § miljöbalken preciserades 29 kap. 11 § första stycket genom att den andra meningen lades till. Lagändringen motiverades på följande sätt (prop. 2005/06:182, s. 120).

För att underlätta bedömningarna av vad som utgör ringa fall har Miljöbalkskommittén med en ny mening i lagtexten försökt precisera en nedre gräns för straffbarhet. Enligt kommittén har nämligen ringaundantaget fått en alltför vidsträckt tillämpning.

Av förarbetena till miljöbalken (prop. 1997/98:45, Del 1, s. 530) framgår att ansvarsfrihet endast bör komma i fråga när gärningen framstår som obetydlig med hänsyn till det intresse som är avsett att skyddas genom straffansvaret. För att uppnå en ökad tydlighet anser regeringen, i likhet med kommittén, att den avsedda avgränsningen bör komma till uttryck i lagtexten. Det finns inte heller nå-

gon anledning att befara att möjligheterna att bedöma en gärning som ringa begränsas på ett önskat sätt.

Rättsfallet NJA 2012 s. 281 avsåg ett åtal för artskyddsbrott avseende försäljning av en uppstoppad duvhök. Enligt straffbestämmelsen i 29 kap. 2 b § första stycket 4 a) miljöbalken ska bl.a. den som säljer ett djur i strid med artikel 8.1 i den EU-rättsliga CITES-förordningen dömas för artskyddsbrott. Av artikel 8.1 i CITES-förordningen framgår att det är förbjudet att sälja exemplar av vissa utrotningshotade djurarter, bl.a. duvhökar. Den centrala frågan i målet var om artskyddsbrottet var att anse som ringa. Högsta domstolen uttalade bl.a. följande.

11. Enligt den aktuella bestämmelsen är en gärning att anse som ringa ”om den framstår som obetydlig med hänsyn till det intresse som är avsett att skyddas genom straffbestämmelsen”. Härav måste den slutsatsen dras att det ifrågavarande skyddsintresset är av särskild betydelse. Syftet med de aktuella bestämmelserna är att skydda arter av vilda djur och växter samt säkerställa deras bevarande genom kontroll av handeln med dem, i förlängningen att förhindra utrotning av skyddade arter. Uppenbarligen är det betydelsefullt, men eftersom det skyddsintresse som ligger bakom en straffbestämmelse alltid ska vara angeläget kan detta inte vara helt avgörande.

12. Vid sidan om det bakomliggande intresset måste det tillmätas betydelse om gärningen innebär att myndigheterna har gått miste om en möjlighet att förhandsbedöma ett förfarande fastän en sådan bedömning är avsedd enligt reglerna. Ytterligare en faktor av betydelse är hur allvarlig överträdelsen ter sig i det enskilda fallet. När det gäller artskyddsbrott kan därvid beaktas bl.a. vilken typ av gärning det varit fråga om. Försäljning i vinstsyfte framstår då exempelvis som allvarligare än om något sådant syfte inte funnits, handel med djur som jagats ter sig allvarligare än om djuret t.ex. har självdött och överträdelser som utgör engångshändelser är mindre allvarliga än sådana som upprepas eller sker under en längre tid. Beaktas ska dock att även ett saluhållande som i det enskilda fallet ter sig relativt oskyldigt innebär ett stöd för en önskad marknad och därmed ett incitament för den som vill utnyttja denna marknad för sin vinning.

13. Vid prövningen av om en gärning är ringa bör samtliga omständigheter beaktas. Det innebär att inte endast objektiva faktorer är av betydelse utan också den grad av oaktsamhet som gärningsmannen har visat (se NJA 2004 s. 164 och NJA 2004 s. 840 II). Slutligen bör därför också beaktas om den åtalade har varit medveten om överträdelsen samt hans eller hennes agerande för att eventuellt få kännedom om vad som gäller.

Högsta domstolen konstaterade att den duvhök som bjudits ut till försäljning hade stoppats upp för länge sedan och inte dödats genom jakt. Försäljningen framstod som en engångshändelse och den tilltalade var ovetande om bestämmelserna. Det intresse som är avsett att skyddas genom straffbestämmelsen ansågs emellertid vara av stor betydelse. Vidare hade den tilltalade inte utnyttjat möjligheten att genom kontakt med Jordbruksverket få veta om en försäljning kunde tillåtas eller inte, vilket medfört att möjligheten till kontroll uteslutits. Sammantaget ansåg Högsta domstolen att gärningen inte var obetydlig i

förhållande till det intresse som omedelbart skyddades genom straffansvaret. Gärningen var således inte ringa.

Det subjektiva rekvisitet och straffrättsvillfarelse

Hovrätten uttalar att frågan om subjektiv täckning inte avser mer än att RD fångade huggorm. Enligt hovrätten hör frågor som rör hans kännedom om straffbestämmelsen (förbudet mot att fånga huggorm och eventuella undantag från förbudet) inte till bedömningen av uppsåt eller oaktsamhet utan till frågan om det på grund av en s.k. straffrättsvillfarelse finns någon ansvarsbefriande omständighet.

Enligt 24 kap. 9 § brottsbalken ska en gärning som någon begår i villfarelse rörande dess tillåtlighet inte medföra ansvar om villfarelsen på grund av att fel förekommit vid kungörandet av den straffrättsliga bestämmelsen eller av annan orsak var uppenbart ursäktlig. Fråga är om s.k. straffrättsvillfarelse, som tidigare brukade benämnas egentlig villfarelse. I brottsbalkskommentaren uttalas att straffrättsliga villfarelser tidigare har indelats i tre olika typer, nämligen egentlig rättsvillfarelse, oegentlig rättsvillfarelse samt faktisk villfarelse. Med egentlig rättsvillfarelse avses villfarelse om innehållet i en strafflag, t.ex. en straffbestämmelse, medan oegentlig rättsvillfarelse rör villfarelse om en bakom straffbestämmelsen liggande rättsnorm som har betydelse för tillämpningen av straffbestämmelsen. Med faktisk villfarelse, slutligen, avses villfarelse om ett visst faktiskt förhållande. Vidare uttalas att begreppsbildningen inte har varit framgångsrik och att det har varit svårt att finna en fast skiljelinje mellan egentlig och oegentlig rättsvillfarelse. Det hänger samman med att det är lätt att sammanblanda villfarelse i vad mån en viss gärningstyp är kriminaliserad med villfarelse i vad mån lagen kriminaliserat just den konkreta handling som gärningsmannen är i färd med att begå, därför att han inte känner till en bakomliggande rättsnorm. I motsats till vad som är fallet vid oegentlig villfarelse är frågan om straffrättsvillfarelse utan betydelse för den vanliga uppsåt- och oaktsamhetsbedömningen (se Berggren m.fl., Brottsbalken [version den 1 juli 2014, Zeteo], kommentaren till 24 kap. 9 § under rubriken Egentlig och oegentlig rättsvillfarelse samt rubriken Straffrättsvillfarelse).

I propositionen till bestämmelsen om straffrättsvillfarelse uttalades att den grundläggande principen är att missuppfattningar och okunnighet rörande straffbestämmelser inte fritar från ansvar och att ansvarsfrihet ska inträda endast i rena undantagsfall. Ansvarsfrihet ska inträda i de fall gärningsmannen inte haft möjlighet att förstå att gärningen var otillåten och i de fall hans bristande kännedom om straffbestämmelsen inte beror på oaktsamhet. Det betonas att kravet på aktsamhet måste ställas mycket högt (se prop. 1993/94:130, s. 56).

I propositionen uttalades vidare att de i praktiken vanligaste fallen av ansvarsfrihet på grund av straffrättsvillfarelse är de där den handlande fått felaktiga besked från en myndighet. Denne har på olika sätt försökt att ta reda på inne-

hållet i gällande rätt men misslyckats och till följd av detta överträtt ett straffbud. När det gäller muntliga besked bör emellertid vissa krav ställas på den enskilde. Grundläggande anges vara att gärningsmannen vänt sig till rätt myndighet och att han lämnat ett riktigt och fullständigt underlag för det svar han önskat få. En förutsättning är vidare att den enskilde måste ha haft något särskilt skäl för att vända sig till myndigheten. Omständigheterna måste också ha varit sådana att myndigheten haft möjlighet och behörighet att ge ett auktoritativt besked (se a. prop., s. 59).

När det gäller frågan om hur en invändning om straffrättsvillfarelse ska behandlas uttalas i propositionen följande (se a. prop. s. 60).

På samma sätt som i fråga om övriga ansvarsfrihetsgrunder är det åklagaren som har bevisbördan för att straffrättsvillfarelse inte förelegat. Men om inget tyder på att sådan villfarelse förelegat och om den tilltalade inte heller aktualiserar frågan behöver åklagaren självfallet inte beröra saken. Inte heller ett blankt påstående om straffrättsvillfarelse bör godtas. I stället bör krävas att den tilltalade, i de fall han påstår sig ha inhämtat besked från en myndighet, på ett trovärdigt sätt anger vem han har varit i kontakt med, när kontakten togs och vilket råd han fått. När det gäller av gärningsmannen själv gjorda efterforskningar måste dessa kunna redovisas detaljerat. Blir inte uppgifterna på detta sätt preciserade har åklagaren ingen möjlighet att vederlägga dem, vilket, om de ändå skulle godtas, i praktiken många gånger skulle innebära att även obefogade invändningar om straffrättsvillfarelse skulle leda till ansvarsfrihet.

När det gäller skuldtäckning vid blankettstraffbud görs i doktrinen åtskillnad mellan fall där straffbudet kan, respektive inte kan, läsas som att den regel som det hänvisas till ingår i lagrummet. Om så är fallet kan ansvar inträda även om gärningsmannen inte förstått att han överträtt en föreskrift. Om straffregeln däremot inte kan läsas som att den regel det hänvisas till ingår i lagrummet, måste gärningsmannen ha handlat med uppsåt (eller oaktsamhet) i förhållande till den bakomliggande regelns existens och innehåll (se Strahl, Allmän straffrätt i vad angår brotten, 1976, s. 151 ff. och Asp/Ulväng/Jareborg, Kriminalrättsens grunder, 2 uppl., 2013, s. 360 f.).

Petter Asp/Magnus Ulväng/Nils Jareborg uttalar att med tanke på att blankettkonstruktionerna motiveras av praktiska skäl – man vill undvika onödiga upprepningar och väldigt komplicerade straffbestämmelser – synes det första alternativet vara principiellt godtagbart. Enligt författarnas uppfattning är således villfarelse eller okunnighet om den förhållningsregel som straffbudet hänvisar till irrelevant för frågan om uppsåtstäckning. Vidare finns det inte heller i praxis några tecken på att uppsåt/oaktsamhet måste avse också förhållningsregelns existens och innehåll (a.a., s. 361 f.).

Som nämnts var den centrala frågan i rättsfallet NJA 2012 s. 281 om artskyddsbrottet var att anse som ringa. När det gällde frågan om det subjektiva rekvisitetet/straffrättsvillfarelse uttalade Högsta domstolen följande.

7. Enligt J-A S kände han inte till att man inte fick sälja gamla uppstoppade duvhökar. Han har aldrig haft något intresse för jakt och har därför inte någon kunskap om reglerna för försäljning av djur. Han visste inte heller att duvhöken är en skyddad art. Hade han haft kännedom om förbudet skulle han aldrig ha sålt fågeln.

8. J-A S har av oaktsamhet i strid med artikel 8.1 i förordning (EG) nr 338/97 sålt duvhöken. En gärning som någon begår i villfarelse om dess tillåtlighet är fri från straffansvar om villfarelsen var uppenbart ursäktlig (24 kap. 9 § brottsbalken). Så är inte fallet här. Frågan är då om det brott mot försäljningsförbudet som J-A S har gjort sig skyldig till är att anse som ringa.

Kort om djurskyddslagen m.m.

RD har i hovrätten som skriftlig bevisning åberopat Länsstyrelsen Stockholms beslut av den 15 november 2013 om dispens från artskyddsförordningen för tillfällig fångst av huggormar. Genom beslutet har Jonas Wahlström vid Skansen-Akvariet beviljats dispens för tömning av gift i syfte att framställa huggormsserum för hundar. Som villkor för beslutet har angivits att (1) beslutet och legitimation ska medföras vid arbetet i fält, (2) gifttömningen ska utföras så att djuren inte skadas, (3) djuren så snart möjligt ska släppas ut på den plats där de insamlats och (4) övriga tillstånd som krävs ska inhämtas från berörda myndigheter. I beslutet informerar länsstyrelsen om att Jordbruksverkets tillstånd enligt 19 och 21 §§ djurskyddslagen (1988:534) behövs.

I 19 § djurskyddslagen anges under vilka förutsättningar djurförsök får äga rum. Enligt 1 c § första stycket avses med djurförsök användning av djur för bl.a. vetenskaplig forskning samt utveckling och framställning av läkemedel eller kemiska produkter. Med försöksdjur avses djur som används eller är avsedda att användas i djurförsök (1 b § första stycket).

Av 19 a § djurskyddslagen följer att det fordras tillstånd av regeringen, eller den myndighet regeringen bestämmer, för att få använda, föda upp, förvara eller tillhandahålla försöksdjur. Enligt 40 § djurskyddsförordningen (1988:539) prövas frågor om tillstånd av Jordbruksverket.

Vidare framgår av 21 § första stycket djurskyddslagen att utöver tillstånd enligt 19 a § krävs för användning av djur i ett djurförsök godkännande från etisk synpunkt av en regional djurförsöksetisk nämnd innan användningen påbörjas. Vid prövningen av ett sådant ärende ska försökets betydelse vägas mot lidandet för djuret.

I sammanhanget kan också nämnas att tillverkning och försäljning av vaccin för djur faller under läkemedelslagstiftningen. Grundprincipen är att industriellt tillverkade läkemedel ska kontrolleras i förhand innan försäljning får ske.

Min bedömning

Den objektiva sidan av brottet

RD hävdar att det enligt reglerna i artskyddsförordningen inte är förbjudet att handla på det sätt han gjort. Han har fångat in huggormarna på tomtmark och flyttat dem till djurkliniken där han mjölkat dem på gift. RD har, efter att under ett par månaders tid ha hållit ormarna på djurkliniken, släppt ut dem i naturen. Enligt RD omfattas detta förfarande av undantagsbestämmelsen i 10 § artskyddsförordningen, varför det inte är otillåtet.

Som framgått i det föregående är arten huggorm fridlyst i hela landet enligt 6 § artskyddsförordningen. Fridlysningen innebär att det är förbjudet att bl.a. fånga huggormar. Enligt undantagsregeln i 10 § artskyddsförordningen får huggorm som påträffas på tomtmark, trots förbudet i 6 §, infångas och flyttas.

Jag kan i denna del ansluta mig till vad hovrätten anført. RD har visserligen fångat in huggormarna på tomtmark och flyttat dem därifrån, men det krävs inte någon långtgående lagtolkning för att komma fram till att undantaget från fångstförbudet inte ger utrymme för att fånga in ormar och flytta dem till fortsatt fångenskap. Undantagsregeln syftar självfallet inte till mer än att ge tomtägare möjlighet att komma undan de olägenheter och det obehag det kan innebära att ha huggormar på sin mark. En tomtägare får därför fånga och flytta de fridlysta reptilerna från sina tomter till annan mark.

Den subjektiva sidan av brottet

För ansvar för artskyddsbrott krävs enligt 29 kap. 2 b § första stycket 1 miljöbalken att gärningsmannen med uppsåt eller av oaktsamhet fångar djur i strid med en föreskrift om förbud som regeringen har meddelat med stöd av 8 kap. 1 §. Det är alltså här fråga om ett blankettstraffbud.

Som framgått i det föregående har Petter Asp/Magnus Ulväng/Nils Jareborg uttalat som sin uppfattning att villfarelse eller okunnighet om den förhållningsregel som ett blankettstraffbud hänvisar till är irrelevant för frågan om uppsåtstäckning. De konstaterar vidare att det inte heller i praxis finns några tecken på att uppsåt/oaktsamhet måste avse också förhållningsregelns existens och innehåll. I rättsfallet NJA 2012 s. 281, som avsåg artskyddsbrott, hade den tilltalade sålt ett uppstoppat djur i strid med en EG-förordning. Med hänvisning till bestämmelsen om straffrättsvillfarelse i 24 kap. 9 § brottsbalken uttalade Högsta domstolen att en gärning som någon begår i villfarelse om dess tillåtlighet är fri från straffansvar om villfarelsen är uppenbart ursäktlig. Så ansågs inte vara fallet i målet.

Med stöd i de redovisade uttalandena i doktrinen och av Högsta domstolen anser jag, i likhet med hovrätten, att frågan som rör RDs kännedom om straffbestämmelsen, förbudet mot att fånga huggorm och undantagen mot förbudet, inte hör till bedömningen av uppsåt eller oaktsamhet utan till frågan om det på

grund av en s.k. straffrättsvillfarelse finns någon ansvarsbefriande omständighet.

RD har uppgett att han helt saknat kännedom om bestämmelserna rörande huggormar och att han därför, för att få veta om han fick ha huggorm för att mjölka dem på gift, ringt till Länsstyrelsen Värmland, Jordbruksverket och Naturvårdsverket. Länsstyrelsen uppgav att huggormar var ”skyddade”, men hänvisade honom vidare till Jordbruksverket och Naturvårdsverket. RD uppger att han under ett par dagar talade med många personer vid myndigheterna utan att få svar tills han slutligen, vid ett telefonsamtal med en man vid Jordbruksverket, upplystes om att det var tillåtet att fånga orm för vetenskapliga ändamål. Mannen uppgav dock samtidigt att det var länsstyrelsen som var ansvarig myndighet. Enligt RD gick han på mannens besked eftersom han då hade ”talat med hela länsstyrelsen utan att få svar”.

För det fall RD vid sina myndighetskontakter frågat vad som krävs för att fånga in huggormar, ta dem till sin djurklinik och där tömma dem på gift (och de tjänstemän han talat med uppfattat frågan på detta sätt) borde han ha fått följande information: Huggormar är fridlysta. Länsstyrelsen kan emellertid ge dispens från förbudet att fånga huggormar. För att tömma huggormar på gift erfordras därutöver dels tillstånd av Jordbruksverket, dels godkännande av en regional djurförsöksetisk nämnd.

För att få hantera exemplar av den fridlysta arten huggorm på det sätt RD gjort har det således krävts beslut om dispens av länsstyrelsen och beslut om tillstånd av Jordbruksverket. Det framstår därför som anmärkningsvärt att RD vid flera kontakter med dessa båda myndigheter inte skulle ha fått information om dispens- och tillståndskraven.

Åklagaren har visserligen bevisbördan för att straffrättsvillfarelse inte föreläggat. Men som uttalas i propositionen till 24 kap. 9 § brottsbalken bör krävas av en tilltalad som påstår sig ha inhämtat besked från en myndighet, att denne på ett trovärdigt sätt anger vem han eller hon har varit i kontakt med, när kontakten togs och vilket råd som lämnats. De uppgifter som RD lämnat uppfyller inte dessa krav. RD uppger att han förlitat sig på ett besked han fått vid ett telefonsamtal med en man vid Jordbruksverket. Han vet emellertid inte vad mannen hette. RD kan inte heller lämna precisa uppgifter om när i tiden samtalet ägde rum. Det är därför inte möjligt att kontrollera de uppgifter han lämnat. Enligt min mening är de uppgifter RD lämnat inte så precisa och utförliga att de kan läggas till grund för bedömningen av om straffrihetsgrunden i 24 kap. 9 § brottsbalken är tillämplig.

För det fall RDs uppgifter om myndighetskontakterna ändå beaktas kan följande sägas. Eftersom RD kontaktat länsstyrelsen har han uppenbarligen förstått att det funnits en risk för att det han tänkt göra med huggormarna inte var

tillåtet. Enligt vad han själv berättat har han vid sin första kontakt med länsstyrelsen upplysts om att huggormar är ”skyddade”. RD måste därför också ha fått klart för sig att det, för att få fånga huggormar, krävs dispens eller att det i vart fall måste föreligga en särskild undantagssituation. Vid detta förhållande måste det ställas mycket höga krav på klar och tydlig information för att den villfarelse som RD säger sig ha varit i ska anses som uppenbart ursäktlig. Även det förhållandet att samtalen med länsstyrelsen och Jordbruksverket förts på engelska talar i denna riktning (hovrätten anlidade nederländsk tolk för RD). Viktigt i sammanhanget är också att RD, som noteras i hovrättens dom, inte handlat under någon form av tidspress. Han har således haft alla möjligheter att skaffa fram korrekt information.

RD säger sig ha förlitat sig på uppgifter han fått vid ett telefonsamtal med en man vid Jordbruksverket. Denne ska ha uppgett att det är tillåtet att fånga huggorm för vetenskapliga ändamål. Mannen uppgav samtidigt att det är länsstyrelsen som är ansvarig myndighet. RD har således till grund för sitt handlande lagt uppgifter som lämnats av en person vid en myndighet som uppgett att det är en annan myndighet som ansvarar för den aktuella typen av frågor. RD har gjort på detta sätt eftersom han ansett sig inte ha fått något svar vid sina tidigare kontakter med länsstyrelsen. Det ligger nära till hands att beskriva RDs agerande som att han, i stället för att på nytt kontakta länsstyrelsen, helt enkelt gett upp försöken att få ett klart besked av en behörig myndighet. Om ett antal muntliga kontakter inte lett någonstans hade en lämplig åtgärd t.ex. kunnat vara att redovisa sina planer i en skriftlig förfrågan till länsstyrelsen.

Sammanfattningsvis anser jag att RD inte kan anses ha begått den aktuella gärningen i en straffrättsvillfarelse som var uppenbart ursäktlig. Den straffansvarsbefriande regeln i 24 kap. 9 § brottsbalken är därför inte tillämplig.

Ringa gärningar?

Enligt 29 kap. 11 § miljöbalken ska inte dömas till ansvar om ett artskyddsbrott är att anse som ringa. En gärning är att anse som ringa om den framstår som obetydlig med hänsyn till det intresse som är avsett att skyddas genom straffbestämmelsen.

Av Högsta domstolens uttalanden i NJA 2012 s. 281 framgår att syftet med straffbestämmelsen, dvs. att skydda arter av vilda djur och växter, är betydelsefullt, men inte helt avgörande. Vidare ska det tillmätas betydelse om gärningen innebär att myndigheterna har gått miste om en möjlighet att förhandsbedöma ett förfarande fastän en sådan bedömning är avsedd enligt reglerna. Ytterligare en faktor av betydelse är hur allvarlig överträdelsen ter sig i det enskilda fallet, vilken typ av gärning det varit fråga om. Överträdelser som utgör engångshändelser är mindre allvarliga än sådana som upprepas eller sker under en längre tid. Vid prövningen av om en gärning är ringa bör samtliga omständigheter beaktas. Det innebär att inte endast objektiva faktorer är av betydelse utan

också den grad av oaktsamhet som gärningsmannen har visat. Därför bör också beaktas om den åtalade har varit medveten om överträdelsen samt hans eller hennes agerande för att eventuellt få kännedom om vad som gäller.

Syftet med reglerna om fridlysning av djurarter är att skydda hotade djurarter. Länsstyrelsen får, efter en bedömning i det enskilda fallet, ge dispens från annars förbjudna förfaranden som t.ex. att fånga exemplar av fridlysta arter, under förutsättning att det inte finns någon annan lämplig lösning och dispensen inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområden. Dispensprövningen är således individuell och beroende av bl.a. syftet med ansökan, omständigheter knutna den sökande (t.ex. behov och kompetens) och förekomst och utbredning av huggorm i det område dispensansökan avser.

RDs handlande har inneburit att länsstyrelsen inte, på det sätt som regelverket förutsätter, i förväg fått möjlighet att bedöma om det fanns förutsättningar att ge dispens. Hur en sådan prövning skulle ha utfallit är inte givet. Det förhållandet att Jonas Wahlström vid Skansen-akvariet fått dispens för att, i syfte att framställa huggormsserum för hundar, fånga huggormar i Stockholms län, kan inte tas till intäkt för att dispens ska ges för alla ansökningar i samma syfte oavsett vem den sökande är och vilken del av landet ansökan avser. Noteras bör också att länsstyrelserna, om dispens ges, kan ställa upp villkor för beslutet om t.ex. hur gifttömningen ska utföras, den tid huggormarna får hållas fångna och var de sedan ska släppas ut.

Vid prövningen av om RDs gärningar är ringa bör vidare beaktas att det inte är fråga om engångshändelser, han har fångat huggorm vid tre tillfällen under över ett drygt års tid.

Som framgått i det föregående anser jag att de uppgifter som RDs lämnat om sina kontakter med olika myndigheter är för oprecisa för att kunna beaktas. Om så ändå ska ske så har RD, som känt till att huggormar är skyddade, förlitat sig på uppgifter från en man vid Jordbruksverket trots att denne anmärkt att det är länsstyrelsen som ansvarar för de aktuella frågorna. RD har haft tid att fullfölja sina försök att ta reda på vad som gäller, men valt att utgå från beskedet från mannen på Jordbruksverket.

Sammantaget anser jag, i likhet med hovrätten, att gärningen inte kan anses som obetydlig med hänsyn till det intresse som är avsett att skyddas genom straffbestämmelsen. Gärningen är därför inte ringa.

Processfrågor

Frågan om prejudikatdispens

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken, version oktober 2014, Zeteo, kommentaren till 54 kap 10 §).

När det gäller den objektiva sidan av brottet hävdar RD att hans handlande inte är otillåtet då det faller in under undantagsbestämmelsen i 10 § artskyddsförordningen. Som framgått i det föregående anser jag att det inte kan råda någon tvekan om att det aktuella undantaget inte ger utrymme för att fånga in ormar och flytta dem till fortsatt fångenskap. Enligt min mening finns det därför inte något behov av vägledande uttalanden beträffande denna fråga.

Vad sedan gäller den subjektiva sidan av brottet är frågan om gärningen, med tillämpning av bestämmelsen om straffrättsvillfarelse i 24 kap. 9 § brottsbalken, inte ska medföra ansvar för RD. Det som då ska prövas är RDs invändning om att han vänt sig till myndigheterna och därvid fått ett felaktigt besked om hur han skulle förfara. I förarbetena görs uttalanden till ledning för dels vad som i bevishänseende krävs i fråga om precisionen hos den tilltalades uppgifter, dels vilka krav som ställs för att en tilltalad med ansvarsbefriande verkan ska kunna förlita sig på muntliga besked från en myndighet. Bestämmelsen om straffrättsvillfarelse behandlas också i doktrinen.

Som framgått anser jag att RDs uppgifter om sina samtal med bl.a. länsstyrelsen och Jordbruksverket är så vaga att de inte kan läggas till grund för prövningen. Enligt min mening utgör de uttalanden som gjorts i förarbetena och i doktrinen fullt tillräcklig ledning för denna bedömning. Sålunda har RD inte kunnat namnge den person på Jordbruksverket vars besked han säger sig ha förlitat sig på. Han har heller inte kunnat lämna några närmare uppgifter om när samtalet ägt rum. Med hänsyn härtill torde utrymmet för Högsta domstolen att, vid en prövning, ytterligare klarlägga rättsläget vara begränsat.

Om RDs uppgifter skulle läggas till grund för prövningen kan konstateras att han förlitat sig på det muntliga besked han fått från Jordbruksverket. Han har till grund för sitt handlande lagt uppgifter som lämnats av en person vid verket som uppgett att det är länsstyrelsen som ansvarar för den aktuella typen av frågor. RD har inte, trots att tid till detta funnits, fullföljt sina försök att ta reda på vad som gäller. Som framgått i det föregående anser jag att RD inte med ansvarsbefriande verkan kunnat förlita sig på det besked han fått från Jordbruks-

verket. Enligt min mening utgör de uttalanden som gjorts i förarbeten och doktrin fullt tillräckligt stöd även för bedömningen av denna fråga. Konstateras bör också att för att frågan över huvud taget ska kunna prövas krävs att Högsta domstolen finner att RDs uppgifter ska läggas till grund för prövningen av målet.

Slutligen kan konstateras att Högsta domstolen så sent som i rättsfallet NJA 2012 s. 281 har prövat frågan om när ett artskyddsbrott är att anse som ringa. En prövning av det nu aktuella målet skulle enligt min mening inte tillföra något ytterligare från prejudikatsynpunkt.

Sammanfattningsvis anser jag att en prövning av det nu aktuella målet inte skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen. Jag avstyrker därför prövningstillstånd.

Bevisning

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

Lars Persson

Kopia till:

Utvecklingscentrum Malmö
Nationella åklagaravdelningen, Riksenheten för miljö- och arbetsmiljömål, Göteborg
(AM-99948-12)
Nationella åklagaravdelningen, avdelningschefen